

Innhold

Redaktørens forord	5
Bidragstere	7
Forord	21
<i>Nina Kørpe Vøllestad</i>	
Kapittel 1	
Introduksjon til boken	23
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Bakgrunn for boken	24
Begrepsavklaring om diagnoser	25
Oppbygningen av boken	25
Dell	
TEORI	27
Kapittel 2	
Generelt om temporomandibulær dysfunksjon	29
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Historikk	29
Etiologi	32
Ekstra-artikulære tilstander	33
Intra-artikulære tilstander	33
Forekomst av TMD	35
Oppsummering	36

Kapittel 3

Anatomi	37
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Den temporomandibulære forbindelsen	37
Muskulatur	40
Tyggemusklene	41
Halsmusklene	43
Nakkemusklene	45
Tungebenet og tungen	46
Blodårer og nerver	46
Blodforsyning	46
Innervasjon	46
Oppsummering	49

Kapittel 4

Kjeveleddets biomekanikk	51
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Oppsummering	53

Kapittel 5

Funksjon og funksjonsforstyrrelser	55
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Kjeveleddets funksjon	55
Funksjonsforstyrrelser	56
Oppsummering	58

Kapittel 6

Patologiske tilstander ved temporomandibulær dysfunksjon	61
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
De viktigste tegnene og symptomene ved TMD	61
Smerter i og rundt kjeveleddene	61
Forandret bevegelighet og bevegelsesmønster	62
Leddlyder	62
Øvrige symptomer	63
Kjennetegn ved de ulike TMD-tilstandene	63
Myalgi	63
Artralgi	64
TMD-relatert hodepine	64
Leddkiveproblematikk	64
Hypermobilitet	68

Degenerative kjeveledds sykdommer	69
Andre tilstander	70
Oppsummering	72

Kapittel 7

Smerte og smertemekanismer	73
---	----

Lars Haugvad

Evnen til å føle smerte	75
Maladaptive mekanismer	75
Sentrale dysfunksjoner ved langvarige smerter	76
Perifere dysfunksjoner ved langvarige smerter	77
Multifaktoriell tilnærming til smerte	78
Oppsummering	78

Kapittel 8

Diagnostiske kriterier	79
-------------------------------------	----

Elisabeth Heggem Julsvoll

Research diagnostic criteria for TMD - RDC/TMD	79
Diagnostic criteria for TMD - DC/TMD	80
AKSE I DC/TMD	81
AKSE II DC/TMD	81
Nasjonal faglig retningslinje for utredning og behandling av TMD (tyggemuskulatur- og kjeveleddsplager)	82
Myalgi	82
Artralgi	83
TMD-relatert hodepine	83
Forskyvning av leddskive	83
Hypermobilitet/subluksasjon	85
Degenerativ kjeveledds sykdom (osteoartrose/osteoartritt)	85
Oppsummering	86

Kapittel 9

Kunnskapsbasert praksis	87
--------------------------------------	----

Hilde Stendal Robinson

Svar på spørsmål del I - teori	99
---	----

Del II	
UNDERSØKELSE	101
Kapittel 10	
Generelt om undersøkelse	103
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Oppsummering	106
Kapittel 11	
Anamnese	107
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Smerteanamnese	108
Smertetegninger	108
Smerteregistrering med VAS	110
Smerteregistrering med NRS	110
Hodepine	111
Leddlyd	111
Funksjon og funksjonsforstyrrelser	112
Ledsagende plager og opprettholdende faktorer	113
Røde og gule flagg	114
Annet	115
Andre sykdommer/plager	115
Familiær disposisjon	115
Naturlige funksjoner	115
Kognitiv funksjon	116
Medikamentbruk	116
Tidligere behandling	116
Pasientens egen oppfatning	116
Oppsummering	116
Kapittel 12	
Inspeksjon	117
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Generell inspeksjon	117
Lokal inspeksjon	118
Oppsummering	119

Kapittel 13

Kliniske tester og metodiske egenskaper 121
Hilde Stendal Robinson
 Reliabilitet 121
 Validitet 122
 Metodiske egenskaper 123

Kapittel 14

Kliniske tester 125
Elisabeth Heggem Julsvoll
 Funksjonstester 126
     Fingertesten 126
     Kvalitativ bevegelse 127
     Bevegelsesutslag 128
 Test av leddlyd 130
 Provokasjonstester 131
     Spateltest 131
     Isometrisk test 132
     Leddprovokasjonstest 132
     Leddkompresjonstest 133
     Traksjonsprovokasjonstest 134
     Anterior glideprovokasjonstest 134
 Spesifikke leddtester 135
     Leddbevegelighetstest 135
     Leddspilltester 136
 Test av tungebenet 138
 Palpasjon 138
     Palpasjon av m. temporalis 139
     Palpasjon av m. masseter 140
     Palpasjon av m. pterygoideus medialis 140
     Palpasjon av m. pterygoideus lateralis 141
     Palpasjon av m. sternocleidomastoideus 142
     Palpasjon av suprahyoid muskulatur 142
 Nevrologisk orienterende prøver 143
     Sensibilitet 143
     Kraft 143
     Refleks 143
     Øvrige hjernenerver 144
 Cluster av tester 144
 Rekkefølge av testene 145
 Konklusjon av klinisk undersøkelse 145
 Oppsummering 146

Kapittel 15

Radiologisk utredning 148
Tore A. Larheim
med bidrag fra Anna-Karin Abrahamsson, Margareth Kristensen Ottersen, Caroline Hol og Linda Z. Arvidsson

Radiologiske vurderinger 148
     Påliteligheten av diagnostikk av kjeveledd basert på kliniske kriterier 148
     Indikasjonsområder for radiologisk utredning av kjeveledd 149
     Berettigelsesvurdering ved henvisning
     til radiologisk utredning av kjeveledd 149
 Aktuelle radiologiske undersøkelsesmetoder 150
     Panoramarøntgen 150
     CT og CBCT 151
     MR 151
     Ultralyd 151
     Andre metoder 151
 Radiologiske undersøkelser ved ulike diagnoser tilhørende TMD 151
     Leddkiveforskyvning hos voksne 151
     Leddkiveforskyvning hos barn og ungdom 154
     Artrose hos voksne 154
     Artroselignende tilstand hos barn og ungdom 155
     Revmatisk sykdom hos voksne 156
     Revmatisk sykdom hos barn og ungdom 157
 Differensialdiagnostikk 158
 Oppsummering 159

Kapittel 16

Differensialdiagnostikk 161
Mats Klemsdal

Patologi i tenner og munnhule 161
     Karies 161
     Pulpitt 161
     Perikoronitt 162
     Apikal periodontitt 162
     Dental abscess 162
     Odontogen sinusitt 162
     Kjeveosteomyelitt 163
     Spyttkjertelbetennelse og spyttkjertelstein 163
 Ulike typer hodepine 163
     Migrene 163
     Spenningshodepine 164

Klasehodepine	164
Paroksysmal hemikraniell hodepine	165
Cervikogen hodepine	165
Medikamentutløst hodepine	165
Nevrogene ansiktssmerter	166
Trigeminusneuralgi	166
Glossopharyngeusneuralgi	166
Andre nevalgier	166
Postherpetisk neuralgi	166
Sjeldne former for neuralgi	167
Annet	167
Bihulebetennelse	167
Temporalisarteritt	168
Mellomørebetennelse	168
Brennende munn-syndrom	168
Atypiske ansiktssmerter	168
Psykogene smerter	169
Akustisk nevrom	169
Tensor tympani syndrom	169
Eagles syndrom	170
Refererte smerter fra hals- og nakkemuskulatur	170
Oppsummering	170
Svar på spørsmål del II - undersøkelse	179
 Del III	
BEHANDLING	181
 Kapittel 17	
Konservativ behandling	183
<i>Elisabeth Heggem Julsvoll</i>	
Generelle tiltak	183
Målsetting for behandling	184
Opprettholdende faktorer	184
Informasjon og ergonomiske tiltak	185
Brukermedvirkning og bemyndigelse	185
Holdningskorrigerer	186
Stimulering av dyp halsmuskulatur	187
Manuelle behandlingstiltak ved TMD	188
Myalgi	189
Artralgi	193

TMD-relatert hodepine	196
Forskyvning av leddskive med normalisering	197
Forskyvning av leddskive med normalisering med vekslende låsning	198
Forskyvning av leddskive uten normalisering med begrenset gapeevne	200
Forskyvning av leddskive uten normalisering uten begrenset gapeevne	201
Hypermobilitet	203
Degenerativ kjeveledds sykdom	204
Oppsummering	205

Kapittel 18

Hjemmeøvelser	209
----------------------------	-----

Elisabeth Heggem Julsvoll

Holdningskorrigerings- og trening av dype halsmuskler	210
Oppvarming	210
Knipeøvelse for ansiktet	210
Bløtvevsbehandling	211
Bevegelsestrening	212
Øvelser for nakke-, skulder- og skulderbladmuskulatur	213
Øvelser for kjeveledd og kjevemusklene	213
Kontroll og bevisstgjøring av kjeveleddet	213
Ledet aktiv bevegelse / mobilisering ved bevegelse	214
Selvtøyning av lukkemusklene	215
Selvtøyning av laterale vingemuskel	217
Mobilisering av kjeveleddet	218
Stabilitetstrening	219
Styrkeøvelser	220
Øvelser for tungen og tungebenet	222
Pusteøvelse og kroppsscanning	222
Pusteøvelse	222
Kroppsscanning	223

Kapittel 19

Bittskinnebehandling	224
-----------------------------------	-----

Carl Hjortsjö

Bittskinnens virkningsmekanisme	225
TMD-diagnoser som kan behandles med bittskinne	227
Myalgi	227
Artralgi	227
TMD-relatert hodepine	227
Forskyvning av leddskive med og uten normalisering	228
Degenerativ kjeveledds sykdom	228

Bittskinner brukt i behandling av TMD	228
Stabiliseringsskinnen	228
Shoreplaten	229
Stabiliseringsskinnens og shoreplatens design	230
Behandlingsforløp ved fremstilling av bittskinne	231
Andre typer bittskinner brukt i behandlingen av TMD	233
Oppsummering	235
Kapittel 20	
Kjevekirurgi ved temporomandibulær dysfunksjon	237
<i>Helge Risheim</i>	
Indikasjoner for kjeveleddskirurgi	238
Kirurgiske behandlingsformer	239
Kjeveleddsartrocentese	239
Artroskopi av kjeveledd	242
Åpen kjeveleddskirurgi	243
Kirurgiske prosedyrer	244
Dissektomi	244
Eminektomi og Leclerc ved residiverende kjeveleddsdislokasjon (habituell luksasjon)	245
Reseksjon ved kjeveleddsankolyse	246
Kjeveleddsprotese	246
Oppsummering	247
Svar på spørsmål og oppgaver del III - behandling	257
Ordforklaringer	275
Forkortelser og diagnosekoder	279

Elisabeth Heggem Julsvoll (red.)

Temporomandibulær dysfunksjon

Teori, undersøkelse og behandling

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

Introduksjon til boken

Elisabeth Heggem Julsvoll

Temporomandibulær dysfunksjon (TMD) er en samlebetegnelse for tilstander som karakteriseres av tegn og symptomer i og fra kjeveledd, kjeveleddsmuskulatur og omkringliggende strukturer (McNeill, 1997a; Helsedirektoratet, 2016). Dysfunksjonen har oppigjennom årene også blitt betegnet som blant annet temporomandibular disorders, craniomandibular disorders (CMD), myofascial pain dysfunction (MPD) og temporomandibular joint pain dysfunction (TMPD) (McNeill, 1997a; Okeson, 2008). Forkortelsen TMD vil bli brukt i denne boken.

De vanligste rapporterte symptomene ved TMD er smerter i kjeveledd og kjevemuskulatur, bevegelsesinnskrenking og/eller deviasjon av underkjeven ved åpning og lukking av munn. Krepitasjon og/eller klikkelyd samt låsning og luksasjon av kjeveleddet er også vanlige symptomer (Dimitroulis, 1998). Personer med TMD kan i tillegg være plaget av hodepine, svimmelhet (vertigo), øreverk, øresus (tinnitus) eller smerter i nakke/skuldre, ansikt og kjeveregionen (McNeill, 1997b; Abrahamsen, Baad-Hansen og Svensson, 2008).

Bruk av kjeven innebærer aktiviteter der begge leddene brukes samtidig når vi spiser, drikker, gjesper, synger, kaster opp, og ikke minst når vi gaper høyt i tannlegestolen. I vår relasjonelle omgang med andre mennesker, for eksempel når vi snakker eller kysser noen, bruker vi også kjeven. Alle nevnte aktiviteter kan bli påvirket ved nedsatt funksjon i et eller begge kjeveledd. Smerte eller redusert bevegelsesutslag i et av kjeveleddene påvirker funksjonen i det motsatte leddet. Redusert bevegelsesutslag i kjeveleddet kan være av både intra-artikulær og ekstra-artikulær art. Intra-artikulære smerter og dysfunksjon kan blant annet skyldes feilstilling av leddskiven som deler hvert kjeveledd i to leddhuler.

Erfaring med kjeveleddsproblematikk har gitt kunnskap som tilsier at mange personer plaget av TMD i tillegg til smerter og dysfunksjon i og rundt kjeveledd har et sammensatt symptombilde, der også psykososiale forhold kan forsterke plagene. Det blir derfor viktig å undersøke og behandle personer med TMD i lys

av ICF – internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse, der den enkeltes funksjonsevne sees i samspill med omgivelsene (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Samtidig er det en fordel å diagnostisere innenfor de ulike diagnosene under paraplybetegnelsen TMD, så behandlingen kan rettes mot aktuelle involverte strukturer (Helsedirektoratet, 2016).

Bakgrunn for boken

Det har i lengre tid vært et ønske fra fagmiljøer i Norge, spesielt fra fysioterapeuter, manuellterapeuter og kiropraktorer, at noen skulle skrive en lærebok om kjeveledd og kjeveleddsproblematikk, der undersøkelse og behandling ved TMD vektlegges. Boken er skrevet på oppfordring som følge av kurs holdt av hovedforfatter for fysioterapeuter i regi av både Norsk Fysioterapeutforbund (NFF) og Privatpraktiserende Fysioterapeuters Forbund (PFF) samt for manuellterapeuter og kiropraktorer i regi av Norsk Manuellterapeutforening (NMF) og Norsk Kiropraktorforening (NKF). Det er også utviklet og skrevet flere kurskompendier i forbindelse med kursene.

Det har vært påpekt mangelfull diagnostisering av og mangel på behandlingstilbud for personer med TMD i Norge og blitt uttrykt et ønske om å styrke dette tilbudet (Helsedirektoratet, 2016). Optimal behandling ved TMD er avhengig av en grundig undersøkelse av kjeveleddene og omkringliggende strukturer, men en lærebok med beskrivelser av relevante undersøkelser og behandling, spesielt når det gjelder manuelle teknikker, har vært manglende. Det har derfor vært et stort behov for en lærebok med inngående beskrivelser av undersøkelses- og behandlingsteknikker både med tanke på utførelse og hensikt for de ulike formene for TMD. Boken er skrevet i den hensikt å kunne bidra til å bedre kompetansen blant helsepersonell som behandler personer med TMD. Hovedforfatteren har gjennom mange år erfart, først og fremst som kliniker (fysioterapeut, spesialist i manuellterapi), men også som kursleder og underviser i undersøkelse og behandling av personer med TMD, at det er behov for å systematisere beskrivelsene av eksisterende undersøkelsesmetoder og behandlingsteknikker som anvendes ved TMD, spesielt innenfor konservativ behandling.

Boken er for det første tuftet på erfaringskunnskap opparbeidet gjennom over 30 års klinisk arbeid som fysioterapeut, dernest forskningsbasert kunnskap samt kunnskap bygget på pasienters erfaring. Anvendbarheten av de ulike kliniske undersøkelsene brukt ved TMD synes å være undervurdert sammenlignet med for eksempel billeddiagnostikk. Kliniske undersøkelser viser seg

imidlertid egnet i diagnostisering ved TMD og kan være samfunnsøkonomisk nyttige (Julsvoll, Vøllestad og Robinson, 2016).

Store deler av boken baserer seg på klinisk erfaring etter prinsipp hentet fra fysioterapi og manuellterapi. Den kliniske erfaringen er også utviklet gjennom samarbeid med annet helsepersonell som odontologer, kjevekirurger, kjeveortopeder, psykologer og kiropraktorer. Det har vært et ønske å dele denne erfaringsbaserte kunnskapen med andre.

Gjennom arbeidet med boken er det forsøkt å standardisere undersøkelsesprosedyrer og angi mulige tolkninger av testene som presenteres. Behandling ved de ulike diagnosene under paraplybetegnelsen TMD er også forsøkt standardisert. Det er også viet stor plass til teori, da denne kunnskapen er en grunnleggende forutsetning for å forstå undersøkelse og behandling.

Boken er relevant for både studenter og dem som underviser på både bachelor- og mastergradsnivå i fysioterapi, manuellterapi, medisin, odontologi, kiropraktikk, osteopati og naprapati. Den kan også benyttes som pensum på etterutdanningskurs for fysioterapeuter og felleskurs for manuellterapeuter og kiropraktorer.

Hovedmotivasjonen for boken er et sterkt ønske om å formidle kunnskap til nytte for både helsepersonell og ikke minst personer med TMD.

Begrepsavklaring om diagnoser

Da TMD er en samlebetegnelse, kan det skapes forvirring med tanke på begreper. Denne boken tar utgangspunkt i Helsedirektoratets inndeling av diagnoser tilhørende TMD (Helsedirektoratet, 2016). Disse er *myalgi* (muskelsmerter), *artralgi* (leddsmerte), *TMD-relatert hodepine*, *leddskiveforskyvninger*, *hypermobilitet* og *degenerativ kjeveledds sykdom*. Myalgi og artralgi er imidlertid begreper som også brukes om smerter i muskulatur og ledd lokalisert til andre steder i kroppen. Der beskrivelsene i boken gjelder myalgi og artralgi som definert i Helsedirektoratets retningslinje, tydeliggjøres dette ved at det skrives *diagnosen myalgi* og *diagnosen artralgi*. Der begrepene benyttes i en mer generell sammenheng, skrives det kun myalgi og artralgi.

Oppbygningen av boken

Boken gir en grunnleggende beskrivelse av anatomi, biomekanikk, funksjon og funksjonsforstyrrelse, smertemekanismer og aktuell patologi, samt undersøkelse og behandling av de ulike diagnosene innenfor TMD. Boken omhandler

primært diagnosene i Helsedirektoratets retningslinje (2016). Andre tilstander som muskelspasmer, ankylose, bruddskader, infeksjoner, svulstsykdom, utviklingsforstyrrelser og ulike revmatiske sykdommer blir viet mindre oppmerksomhet. Kliniske og radiologiske undersøkelser beskrives i egne kapitler, likeså konservativ behandling og kirurgi. Kapitlet som omhandler radiologiske undersøkelser, vier noe mer plass til revmatiske sykdommer enn øvrige kapitler. Av konservativ behandling utdypes klinisk manuell behandling og bittskinnbehandling i egne kapitler, mens medikamentell behandling ikke beskrives i denne boken. Det vises imidlertid til allmenne prinsipper for medikamentell behandling av smerte samtidig som det oppfordres til å utvise forsiktighet med vanedannende medikamenter som kan gi bivirkninger som søvnløshet og nedstemthet (Helsedirektoratet, 2016). Behandling med akupunktur, biofeedback eller laser utdypes heller ikke i denne boken.

Boken er inndelt i tre hoveddeler: *Del I – Teori*, *Del II – Undersøkelse* og *Del III – Behandling*. Referansene følger etter hver av de tre delene. Hvert kapittel avsluttes med en oppsummering og oppgaver/spørsmål. Svar på spørsmålene står etter referansene. Boken kan leses sammenhengende eller brukes som oppslagsverk for å få et bilde av hvordan enkelttester utføres, og hvilken behandling som anbefales gitt ved de ulike diagnosene tilhørende TMD. Stoffet blir presentert på en tilgjengelig måte med referanser og knyttet opp til klinisk praksis med lettfattelige illustrasjoner og bilder. De kliniske testene og den manuelle behandlingen bygger hovedsakelig på prinsipper fra fysioterapi og manuellterapi. Oversikt over sentrale begreper, forkortelser og stikkordsregister finnes bakerst i boken.

DEL II

UNDERSØKELSE

Inspeksjon

Elisabeth Heggem Julsvoll

Målsettingen med inspeksjon er at undersøkeren, i tillegg til å få et inntrykk av kjeveledd og kjevens omkringliggende strukturer, skal få et bilde av pasientens kroppsholdning, nakke, hals, hode, ansikt, munnhule og respirasjon. Det er viktig å beskrive avvik i kroppsholdning fra det normale og hvordan holdningen kan påvirke nakke og kjeve. Inspeksjonen kan gi informasjon om hvorvidt kjeveplagene påvirker pasientens daglige funksjoner.

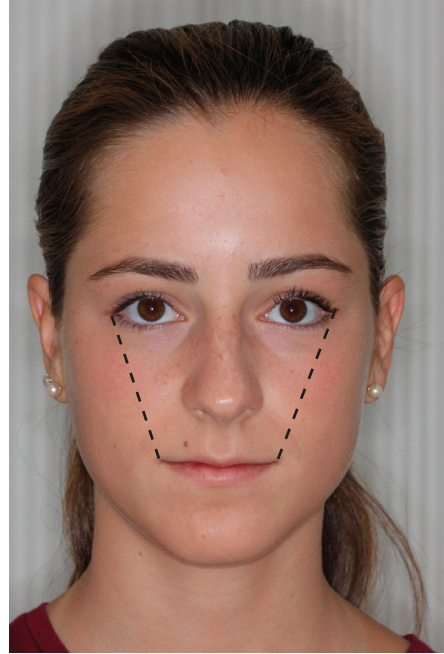
Generell inspeksjon

Inspeksjonen starter ved det første møtet mellom undersøkeren og pasienten og fortsetter gjennom hele konsultasjonen. Både gangmønster og generelle aktiviteter observeres. I tillegg observeres det om pasienten virker smertepåvirket, nedstemt eller deprimert. Med én fotbreddes avstand mellom føttene og lik tyngde på begge ben inspiseres kroppsholdningen forfra, fra siden og bakfra. Undersøkeren observerer columnas kurvaturer og pasientens respirasjonsmønster. Skolioser, kyfoser, lordoser, flate partier og kontrakturer registreres, i tillegg undersøkes hvorvidt det foreligger *forward head posture* (FHP) (se side 57), økt thorakal kyfose, anterior stilling av skulderbuen, protraherte skuldre, økt fleksjon av cerviko-thorakal overgang, utrettet cervikal lordose og økt ekstensjon av occiput på atlas. Eventuelle atrofier og hypertrofier av muskulatur og underhud, ødemer, hevelse i ledd, hudforandringer som sår, arr, fargeforandringer eller utslett samt autonome forandringer (som sirkulasjon, kartegninger og fuktighet på kroppen) observeres. Pasienten bør inspiseres i sittende og liggende stilling.

Figur 12.1 Lokalt inspeksjon av ansiktet

Figur 12.2 Registrering av avstand mellom munn og øyevinkel

Lokal inspeksjon

Ved lokal inspeksjon av pasienter med TMD-symptomer er det spesielt viktig å observere både hode, hals, ansikt, kjeveledd og munn (figur 12.1) (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016). Avstanden mellom munnen og øyevinkelen sammenlignes, eventuelt måles på høyre og venstre side. Ulike mål på de to sidene kan si noe om ansiktsasymmetri (figur 12.2). Eventuell hevelse over kjeveleddet, ørespyttkjertelen og/eller øyelokkene, hypertrofisk tyggemuskulatur og eventuelle fasci- kulasjoner registreres.

Videre observeres tenner og munnhule. Undersøkeren ser på tannstillingen (figur 12.3) og bittforhold og observerer om det foreligger avvik som for eksempel kryssbitt (figur 12.4). I tillegg observeres eventuelle avmerkinger på tenner og/eller tannslitasje (figur 12.5). Undersøkeren ser også etter mulige avmerkinger av tenner på siden av tungen for å avsløre eventuell tungepres- sning (figur 12.6). Tungen inspiseres for sprekkdannelse og misfarge, i tillegg til om det foreligger tungehypertrofi og eventuell munntørighet. Videre observeres tungebånd, tungeben, strupehode og svelg.

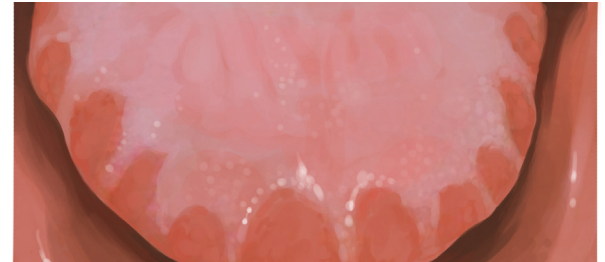
Figur 12.3 Tannstilling

Figur 12.4 Kryssbitt

Figur 12.5 Tannslitasje

Figur 12.6 Avmerking av tenner på tungen

Oppsummering

Inspeksjon kan gi viktig informasjon om hvorvidt kjeveplagene påvirker pasientens daglige funksjoner. Undersøkeren observerer pasientens respirasjon og columnas kurvaturer, og i tillegg gjøres det en lokal inspeksjon av hode, hals, ansikt og kjeveledd. Tenner og tunge inspiseres for å avdekke eventuell tannslitasje og tungepressing.

Oppgaver

Arbeid i grupper på to til tre personer.

Oppgave 1. Inspiser hverandres kroppsholdning forfra, fra siden og bakfra i både stående og sittende stilling. Diskuter hvordan ulike kroppsholdninger kan påvirke nakken og kjevens stilling.

Oppgave 2. Inspiser ansiktet. Se etter asymmetrier. Mål avstand fra munn til øyevinkel.

Spørsmål

- 1 Hva karakteriserer *forward head posture*?
- 2 Ved mistanke om tungepressing, hva ser du etter ved inspeksjon?
- 3 Ved mistanke om tanngnissing, hva ser du etter ved inspeksjon?
- 4 Ved hevelse i området for m. masseter, hva annet enn hypertrofi av muskulatur kan gi hevelse i området?